

אימתי אמרו נעשה ונשמע

מים ראשונים: ראו דברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו](#) בפרשת תרומה, בה הבאנו את מחלוקת המדרשים אימתי נאמר הציווי על המשכן, לפני חטא העגל או לאחריו. מחלוקת שהתגלגלה מהמדרשים, שמות רבה ותנחומא, אל הראשונים רמב"ן ורש"י, ומשם לעצם היחס אל עבודת הקרבנות, אם היא כתגובה לחטא העגל (רמב"ם) אם לאו (רמב"ן, אבן עזרא). והכל תלוי אם אומרים או אין אומרים: "אין מוקדם ומאוחר בתורה" ואם מזיזים "טיפה" את פרשות תרומה ותצוה לאחר פרשת כי תשא. והנה לנו תזוזה "קלה" נוספת בספר שמות, קודמת ולא פחות משמעותית, המשנה את כל המהות של אמירת "נעשה ונשמע" ואת כל התיאור של מעמד הר סיני כפי שהורגלנו לו מגרסא דינקותא. ואולי יש ואולי אין קשר בין שתי הזזות "קטנות" וסמוכות אלה שבספר שמות דווקא.

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע: (שמות כד ז).¹

רש"י שמות פרק כד פסוק א – קודם עשרת הדברות

ואל משה אמר עלה - פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, ובארבעה בסיון נאמר לו עלה.²

שבת פח ע"א – מי גילה רז זה לבני?

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? ... אמר רבי חמא ברבי חנינא: מהו שכתוב "כתפוח בעצי היער" - למה נמשלו ישראל לתפוח? לומר לך: מה תפוח זה פריו קודם לעליו,³ אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע.⁴

אבן עזרא שמות פרק כ פסוק כ – לאחר עשרת הדברות⁵

¹ ראו התחלת כל העניין בתחילת הפרק, שמות כד: "וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֵל ה' אֲתָה וְאֶהְיֶה נֹדֵב וְאֶבְיָהוּא וְשָׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחֹק; וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבָדוּ אֵל ה' וְהָם לֹא יִגְשׁוּ וְהָעָם לֹא יֵעֲלוּ עִמּוֹ: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" האמירה "נעשה" חוזרת כאן לאחר שנאמרה כבר בפרק יט פסוק ח לפני עשרת הדברות, וקדם לה דיבור של משה לעם של החוקים והתורה, ככתוב שם: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְקַרְא לְזִקְנֵי הָעָם וַיֹּאֲמֵר לָעָם אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה': וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יְחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְיִשָּׁב מֹשֶׁה אֵת דְּבָרֵי הָעָם אֶל ה'". איך שלא נעמיד את הדברים, עפ"י סדר המקרא שבידנו, כבר קדמו שני "נעשה" וגם שמיעה אחת לאמירה: "נעשה ונשמע". זאת ועוד, את אמירת ה"נעשה" הראשונה שלפני מעמד הר סיני מביא משה חזרה אל הקב"ה, ככתוב: "וישב משה את דברי העם אל ה'". ה"נעשה" וה"נעשה ונשמע" שבפרק זה, הם עפ"י פשט הפסוקים, בין משה והעם.

² ועוד קודם לכן רש"י בשמות יט יא מפרש רש"י: "והיו נכונים ליום השלישי - שהוא שישה בחודש. ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה, כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים (שמות כד ז) ואין מוקדם ומאוחר בתורה". מכל פרשני המקרא מצאנו שני תומכים לשיטת רש"י, רשב"ם נכדו (שבד"כ נצמד לפשט הפסוקים) וחזקוני. ראו רשב"ם שמות פרק כד א-ז: "ואל משה אמר - מ-ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ויאמר יי אל משה כה תאמר אל בני ישראל, כל הפרשיות הללו עד כאן ביום ששמעו עשרת הדברים ... נעשה ונשמע - נעשה מה שדיבר וגם נשמע מה שיצונו עוד מכאן ולהבא ונקיים". ראו כמו כן חזקוני על הפסוק שלנו: "ואל משה אמר - פרשה זו עד את כל דברי ה', נאמר ביום רביעי לחודש סיון כמו שפרשתי בפרשת יתרו". ראו גם דבריו בשמות פרק יט: "ויתיצבו בתחתית ההר מפני פחד הקולות והברקים. כאן פירש רש"י שכפה עליהם הר כגיגית. ואם תאמר: הרי כבר אמרו נעשה ונשמע? אלא יש לומר: תורה שבעל פה לא קבלו עדיין". שיטה זו של רש"י, רשב"ם וחזקוני היא באמת שיטת מדרשי חז"ל, שהאמירה של נעשה ונשמע הייתה קודם מעמד הר סיני או חלק ממנו כפי שנראה.

³ המעשה הוא הפרי - הוא העיקר. "לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה" (אבות א' ז). ואת תכונת עץ התפוח שהפרי החונט בו מקדים את התחדשות העלוה. ראו דברינו [עץ התפוח ומתן תורה](#) בחג השבועות, שם הסתייענו בעניין זה בבוטניקאים.

⁴ בכיוון חיובי זה הולכים מדרשים רבים נוספים והוא נישא בפי דרשנים ומגיידים לאורך הדורות. (ומילות השיר: "ובאו כולם בברית יחד נעשה ונשמע אמרו כאחד", לא ידענו מקורם. המקור היחידי שמצאנו שמחבר את "ויחן ישראל" - הושוו כולם ונעשו אגודה אחת - שהוא לשון הפסיקתא, עם "נעשה ונשמע", הוא פרקי דרבי אליעזר פרק מ). ראו כדוגמא נוספת מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ה, שמתאר תחילה איך כל האומות סרבו לקבל את התורה משום שכתוב בה: לא תרצח (בני עשו), לא תנאף (בני עמון ומואב), לא תגנוב (בני ישמעאל): "וכשבא אצל ישראל, (דברים לג ב) מימינו אש דת למו, פתחו כולם פיהם ואמרו: כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". משמע שזה היה קודם מתן תורה. וברור עוד יותר הוא מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כד: "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם מתחילת הספר ועד כאן. ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. לפי שהקדימו בתחילה עשייה, אמר להן משה: וכי אפשר לעשייה בלא שמיעה? שמיעה מביאה לידי עשייה! חזרו ואמרו: נעשה ונשמע - נעשה מה ששמע. מלמד שקיבלו עליהם עשייה ושמיעה קודם מתן תורה". גם המדרשים שמציינים את הפזיזות שבאמירת "נעשה ונשמע" (המשך גמרא שבת הנ"ל) או אפילו מגנים את העם על הכזב והרמייה שבאמירה זו, בהכרח ממקמים אותה לפני מעמד הר סיני או ממש בתוכו, אבל לא אחרי. ראו דברינו [נעשה ונשמע](#) בפרשה זו. מכל אלה משמע תמיכה ומקור לשיטת רש"י.

⁵ הפסוק אותו מפרש כאן אבן עזרא הוא הציווי על מזבח אדמה, או מזבח אבנים טבעיות ולא מסותות, מיד לאחר עשרת הדברות: "וְאֵם מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גִּזִּית כִּי תִרְבֶּד הַנֶּפֶת עֲלֶיהָ וְתַחֲלֶלָה".

אמר הגאון, כי יש מחלוקת על דבר המזבח שעשה משה תחת הר סיני.⁶ יש אומרים לפני מתן תורה היה. ואחרים אמרו אחרי כן. והגאון הודה למחלוקת הראשונה ואמר, כי הכתוב בפרשה הזאת "כל אשר דבר ה' נעשה" (שמות יט, ח), הוא שנוי בפרשה השנית – "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד, ז).⁷ ואני אתן לך ראייה גמורה, כי אחר מתן תורה היה.⁸

כי הנה כתוב בפרשה הזאת, שאמר השם למשה בעלותו אל הר האלהים לפני מתן תורה: "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, ועתה אם שמוע תשמעו בקולי" (שמות יט ד-ה). ואמר בתחילה: "כה תאמר לבית יעקב" (שם, ג). והנה לא הגיד להם לא מצות ולא חוקים ולא משפטים, רק לשמוע מפיהם אם יהיו חפצים לשמוע בקול השם לכל אשר יצום. והם השיבו ואמרו: נעשה. ושם כתוב: וישב משה את דברי העם אל ה' (שם ח).⁹ אז קדשם לשמוע דבר השם, שהיו עשרת הדברים. ועתה החל להשמיעם מצותיו. וכאשר נגש משה אל הערפל, אמר לו זאת הפרשה לא תעשון, וכל פרשת ואלה המשפטים עד כי יהיה לך למוקש (שמות כג לג).¹⁰ ואחר כן כתוב: ויבוא משה (שמות כד ג) שירד מן ההר, ושם כתוב ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים (שם). ודברי ה' הם מצות עשה ומצות לא תעשה, שתחילתם: "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב" (שמות כ כ), ודברי המזבח, וכל מצות עשה ולא תעשה, שהם בפרשת ואלה המשפטים, כמו השב תשיבנו לו (שמות כג, ד), עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כב כה), אלהים לא תקלל (שם כז), והמשפטים דברי העבדים, והמכים, והנצים, והנגיחה, וההבערה, ודברי הגנבה, והשבועה. ועל אלה כתוב שם, ואת כל המשפטים (שמות כד ג).¹¹ ובעבור זה אמרו אבותינו נעשה ונשמע (שמות כד ז). ופירוש נעשה, לשמור מצות עשה ומצות לא תעשה, ונשמע על המשפטים. על כן הוסיפו אחר מתן תורה לומר ונשמע, ולא אמרו כן בתחילה (שמות יט, ח).¹²

רמב"ן שמות פרק כד פסוק א – חיזוק שיטת אבן עזרא שלאחר הדברות

"ואל משה אמר עלה אל ה' וגו' " - פרשה זו קודם עשרת הדברות בארבעה בסיון נאמרה לו, לשון רש"י. ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם, לאחר מתן תורה נאמר לו כן. גם אלו דבריו ז"ל. ואין הפרשיות באות כסדרן ולא כמשמען כלל. ועוד כתיב (להלן בפסוק ג) ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, שהם המשפטים האלה הכתובים למעלה, שאמר בהם (לעיל כא א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי איננו נכון שיהיה על המשפטים שנצטוו בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו וידעו אותם. ולא יאמר "ויספר" אלא בחדשות אשר יגיד.¹³

⁶ הכוונה כאן היא למזבח אחר, זה הנזכר בפסוק ד בפרק כד בו אנו עומדים: "ויקרב משה את כל דברי ה' וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר וישתים עשרה מצבה לשינים עשר שבטי ישראל", שהוא המשך לפסוקים שהבאנו בתחילת הערה ז לעיל. אגב הדיון על טיבו של המזבח מגיע אבן עזרא לנושא של מיקום נעשה ונשמע כפי שנראה להלן.

⁷ "הגאון" אצל אבן עזרא הוא רבי סעדיה גאון (הרס"ג) ומשמע שגם הוא סבור כרש"י שפרק כד בפרשתנו היה לפני מעמד הר סיני וה"נעשה ונשמע" שבפרשתנו אינו אלא הזכרה שנייה ("שנוי") של ה"נעשה" של פרק יט ואחד המה.

⁸ מכאן ואילך שיטתו של אבן עזרא שמסתמכת בעיקרה על קריאת פרקים יט-כד של ספר שמות ברצף ענייני אחד.

⁹ מה הם דברי העם שהשיב משה לקב"ה לפני מעמד הר סיני? - "נעשה". ואנו מתפתים לחבר כאן את דברי מכילתא דרבי ישמעאל (יתרו - מסכתא בדחדש פרשה ד): "... לאמור - צא ואמור אליהם והשיבני את דבריהם. ומנין שהיה משה משיב דברים לפני הגבורה? שנאמר: וישב משה את דברי העם אל ה' (שמות יט ח), ומה היו דברי העם? כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ז)". המכילתא, כמדרשים שראינו לעיל (הערה 4), מקדים את נעשה ונשמע לפני מעמד הר סיני. אבל אבן עזרא, שבד"כ אינו סומך יתדותיו על אדני המדרש וחז"ל והולך בדרכו שלו, יאמר מן הסתם: תודה, לא, תן לי בבקשה להמשיך ברצף דבריי ואל תעטרני בהערות רגליים. אין צורך ברגליים (footnotes) לדבר (לדברי).

¹⁰ זו נקודת המפתח בשיטת אבן עזרא, הפסוקים שבסוף פרק כ, הציווי על "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב" והציווי על המזבח יחד עם "ומשה נגש אל הערפל". פרשה קטנה זו, היא הדבק שמחבר את מעמד הר סיני עם "ואלה המשפטים" ויוצרת בנייהם רצף שאינו ניתן לשבירה. עיקר טיעונו של אבן עזרא הוא יצירת הרצף, אירוע אחר אירוע שחרוזים יחדיו ואין להזיזם ממקומם. ופרשה קטנה זו, של סוף פרק כ, היא חרוזו החרוז המרכזי. ראו דברינו [אלהי כסף ואלהי זהב](#) בפרשת יתרו.

¹¹ מי שבא להזיז את פרק כד לפני מתן תורה, אומר אבן עזרא, שישביר בבקשה מה הם "המשפטים" שמוזכרים בפרק כד פסוק ג: "ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה". ומה באמת תשובת רש"י: "שבע מצוות שנצטוו בני נח, ושבתי וכבוד אב ואם ופריה אדומה ודינין שניתנו להם במרה" (ראו פירושו לשמות כד ג). בכך באנו לנושא ספר הברית שנזכר גם הוא בפרק כד שם. נושא עליו הרחבנו בדברינו [תורה תתומה ניתנה או מגילה מגילה ניתנה](#), נמשיך בדברי אבן עזרא.

¹² כל המהות של "נעשה ונשמע", אומר אבן עזרא, היא לאחר מתן תורה ולאחר שמיעת המשפטים של פרשת משפטים שהיא ברצף אחד של אותו מעמד ועניין: "נעשה - לשמור מצות עשה ומצות לא תעשה, ונשמע - על המשפטים". לא עמא פזיזא ולא התלהבות של רגע, אלא תשובה שקולה ורגועה, של מי שכבר שמע לא מעט ומבין מה בין מצוות שיש לקיימן כפשוטן (נעשה) למשפטים שיש להעמיק ולהבין וללמוד ולדון (נשמע). ואגב אורחא, אולי יש כאן גם הסבר לכפילות של "נעשה" של פסוק ג ו"נעשה ונשמע" של פסוק ז (מלבד ה"נעשה" שלפני עשרת הדברים בפרק כ בפרשת יתרו), אבל זה נושא נפרד שאיתו כל השיטות צריכות להתמודד.

¹³ רמב"ן הולך גם הוא בשיטת אבן עזרא ונותן לו את הקרדיט, בתחילת הפסקה הבאה - לתשומת לב הדרשנים המעמידים את המחלוקת לגבי מקומו של פרק כד בין רש"י לרמב"ן. הוא פותח בטיעון שבו מסיים אבן עזרא, "המשפטים" המוזכרים בפסוק ג של

וכבר היטיב לראות רבי אברהם שפירש הענין כסדרו, ואמר כי עד הנה (מלעיל כ כב עד כג לג) ספר הברית.¹⁴ והנה הפרשיות כולן באות כהוגן, כי אחר מתן תורה מיד בו ביום אמר השם אל משה: "כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (לעיל כ כד), והתחיל לחזור ולהזהיר על ע"ז: לא תעשון אתי (שם כ כג), וצוה אותו: ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, וכל המצות הבאות אחרי כן, והשלים באזהרת הע"ז שימצאו בארץ ובעובדיה (לעיל כג לב לג).

ואמר לו אחרי צוותך זה להם, עלה אל ה' אתה ואחרך.¹⁵ והזכירה הפרשה כי משה עשה כמצות ה', ובא אל המחנה ויספר לעם את כל דברי ה' (פסוק ג) כאשר ציווה אותו: כה תאמר אל בני ישראל וגו' (לעיל כ יח), ואת כל המשפטים כאשר ציווהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם (לעיל כא א), וקבלו הכל בשמחה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה. והטעם, כל הדברים האלה אשר דבר לך השם נעשה, כי מאמינים אנו בדברך, כמו שסיפר במשנה תורה (דברים ה כד) ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו. ואז כתבם משה (פסוק ד).¹⁶

והנה משה כתב ביום ההוא בספר כל מה שנצטווה, חוקים ומשפטים ותורות, והשכים בבקר ממחרת היום ההוא לכרות להם ברית על הכל, ובנה המזבח (פסוק ד), וזבח הזבחים (פסוק ה), ונתן חצי הדם על מזבח ה' וחצי הדם שם באגנות (פסוק ו), ולקח הספר שכתב מאמש וקראו באזניהם, וקבלו עליהם עוד לבוא בברית עמו, ואמרו (פסוק ז) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אליך, מכל אשר תצוה מאתו יתברך.¹⁷ ... והנה מעשה הברית ביום המחרת למתן תורה, ובו היתה העליה שעלה משה אל ההר (פסוק יג), וממנה נתעכב שם ארבעים יום. והוא שפירש הכתוב (פסוק טז) ויקרא אל משה ביום השביעי וגו', ונאמר (פסוק יח) ויבא משה בתוך הענן. וכל זה מתוקן ומבואר.¹⁸

וראיתי במכילתא (לעיל יט י) שנחלקו בדבר, יש שאמרו שהיה קודם מתן תורה בחמישי, ואמר להם: הרי אתם קשורים תפוסים וענובים מחר באו וקבלו עליכם את כל המצות. ורבי יוסי בר' יהודה אמר: בו ביום נעשו כל המעשים, כלומר בו ביום לאחר מתן תורה נעשו המעשים של סיפור העם וכתובת ספר הברית, הכל כמו שפירשנו. ולזה שומעין שאמר כהלכה.¹⁹

פרק כד. אבל הוא מעורר עניין אחר, אולי באמת אלה המשפטים שנזכרים במרה בפרשת בשלח: "שם שם לו חק ומשפט וְשָׁם נִסְּהוּ" (שמות טו כה)? מה עוד שבשניהם יש לשון השמה של משפט (ראו רשב"ם בראשית מח כ על המשחק בלשון השמה). לא ייתכן, אומר רמב"ן, משום שהמקרא אומר בפרשתנו "ויספר משה לעם", משמע זו פעם ראשונה. נראה שרמב"ן קצת "הסתבך" כאן משום שגם "ויספר" בפרק כד אחרי פרקים כא-כג של פרשתנו הוא בעייתי וגם עליו אפשר לטעון: "ולא יאמר 'ויספר' אלא בחדשות אשר יגיד". כך או כך, ראו דברינו [מצוות שנצטוו במרה](#). נראה שקו ישיר עובר בין מחלוקת רש"י ורמב"ן שם ובין מחלוקתם כאן והדברים מתחברים ומשתלבים.

¹⁴ פרק כ פסוק כב הוא הפסוק האחרון בפרשת יתרו: "וְלֹא תֵעָלֶה בְּמַעְלַת עַל מִזְבְּחֵי אֲשֶׁר לֹא תִגְלֶה עֲרוֹתָךְ עָלֶיךָ" וזה חיבור קצת חלש. אכן עזרא שראינו לעיל מתחיל בפסוק יד שם, ואולי המעתיקים והמלבה"דים שיבשו. עכ"פ, סוף פרשת יתרו ועיקר דיני פרשת משפטים הם "ספר הברית", כמאמר חז"ל "כל התורה תלויה במשפט" (שמות רבה ל יט) - מאמר שרמב"ן עצמו מביא בפירוש לפסוק הראשון בפרשתנו.

¹⁵ כאן פותר רמב"ן קושי קטן במקרא ומפרש שפסוקים א-ב הפותחים את פרק כד אינם ציווי לעלות להר כעת, אלא רק לאחר שיקיים משה את המעשים שבפסוקים ג-יא. מה שמסביר את פסוק טו, אבל עדיין פסוקים יג-יד צריכים עיון וזה עניין אחר.

¹⁶ כאן מתייחס רמב"ן לאמירה "נעשה" שבה בלבד יש כבר קבלה בשמחה ואמירה של העם למשה "מאמינים אנו בדברך". רמב"ן גם קושר אמירה זו לאמירה "ושמענו ועשינו" שבספר דברים, אולי ברמז שהייתה כאן שמיעה. אבל שמיעה של הדברים שהיו "סיפור" ובע"פ. האמירה "נעשה ונשמע" תבוא רק אחרי כתיבת הדברים, אחרי שה"סיפור" הופך לספר. דווקא אחרי התחלת התורה שבכתב.

¹⁷ רק אחרי כתיבת "כל מה שנצטווה, חוקים ומשפטים ותורות" בספר, אחרי ההשכמה ליום חדש, בבוקר למחרת "היום ההוא" והטקס הגדול והנורא, רק אחרי כריתת ה"ברית על הכל", עם המזבח וזריקת הדם, ורק אחרי "ולקח הספר שכתב מאמש וקראו באזניהם, וקבלו עליהם לבוא בברית"; רק אחרי כל אלה, מגיעה האמירה: "נעשה ונשמע" - נעשה את מה שכבר שמענו מפי ה' ומפיך עד כאן ומה שכתוב בספר (!) ונשמע לדברים הנוספים שיש לך מן הסתם עוד להוסיף וללמוד ולהרחיב ולהחכים. האם אנו שומעים כאן אמירה מעניינת על יחס התורה שבע"פ אל התורה שבכתב? ומכאן גם שהפיקת סדר הדברים בספר דברים "ושמענו ועשינו" במקום "נעשה ונשמע" אינה כה מהפכנית! יש שמיעה לפני עשייה על דברים שנאמרים בע"פ ("סיפור"), ויש עשייה לפני שמיעה על דברים שכתובים "בספר", אבל יש עליהם תורה שבע"פ. זו שיטת רמב"ן ואכן עזרא. איזה הבדל משיטת רש"י והמדרשים! רש"י הוא שבאמת צריך להסביר את ההבדל שבין דברות ספר שמות עליהן נאמר: "נעשה ונשמע" ובין דברות ספר דברים פרשת ואתחנן, שם העם אומר: "ושמענו ועשינו". מתמיה שכמעט כל הפרשנים לא מתעכבים על נקודה זו בפרשת ואתחנן ואולי נזכה לדון בה פעם. כמקדמה, ראו דברי משך חכמה על הפסוק בדברים ה כג.

¹⁸ רצף האירועים וסדרם התקין כמו שכתוב בתורה הוא העיקר בתפיסתם של אבן עזרא ורמב"ן הממעטים מאד להשתמש בכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" (חוץ מפעם אחת, בתחילת ספר במדבר, שם אין מנוס. ראו במדבר פרק א "בחודש השני" ופרק ט "בחודש הראשון"). ראו דברינו [אין מוקדם ומאוחר בפרשני המקרא](#).

¹⁹ היינו ר' יוסי בר' יהודה שאומר: בו ביום נעשו כל המעשים. מדוע הוא "כהלכה"? ראו מכילתא דרבי ישמעאל שרמב"ן מצטט כאן במסכתא דבחדש פרשה ג: "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם. אבל לא שמענו מהיכן קרא באזניהם. רבי יוסי בר' יהודה אומר: מתחילת בראשית ועד כאן; רבי אומר: מצוות שנצטווה אדם הראשון ומצוות שנצטוו בני נח ומצוות שנצטוו במצרים ובמרה ושאר כל המצוות כולן. ר' ישמעאל אומר: בתחילת הענין מה הוא אומר: ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וגו', (ויקרא כה ב-)

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כב – מעשים מול חכמה

הוא היה אומר: כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, שנאמר: נעשה ונשמע.²⁰

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו סוגיית הגמרא במסכת חגיגה דף ו עמודים א-ב שדורשת את הפסוק: "וַיִּשְׁלַח אֶת נְעָרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֵלֶת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַה' פְּרִים", אם מדובר בעולת ראייה או קרבן חגיגה ונראה שלשיטת כולם שם, פסוק זה הוא "לפני הדיבור". סוגיה זו היא לכאורה סיוע ברור לשיטת רש"י.

ג) - שמטים ויובלות ברכות וקללות; בסוף הענין מה הוא אומר: אלה החוקים והמשפטים והתורות (ויקרא כו מו). אמרו: מקבלין אנו עלינו, כיון שראה שקבלו עליהם נטל הדם וזרק על העם, שנאמר: ויקח משה את הדם ויזרוק על העם (שמות כד ח). אמר להם: הרי אתם קשורים ענובים תפוסים, מחר בואו וקבלו עליכם המצות כולן. ר' יוסי בר' יהודה אומר, בו ביום נעשו כל המעשים". לא היה סיפק בדינו להעמיק בשלוש השיטות שיש כאן: רבי (כרש"י), רבי ישמעאל (כמי?) ור' יוסי בר' יהודה שאותו מאמץ רמב"ן ומעטרו בכתר "שאמר כהלכה". וצריך עיון נוסף.

²⁰ רצינו לסיים "במדרש נאה" שלא שייך למיקום אלא למהות המוטיב "נעשה ונשמע", אך על דרך הפלפול אולי יש כאן בכ"ז קשר למחלוקת בין הפרשנים על המיקום. עפ"י מדרש זה נעשה ונשמע איננו אמירה חד פעמית הקשורה למעמד המיוחד של עשרת הדברות בהר סיני, אלא כלל בסיסי המלווה את האדם בכל יום ובכל רגע ורגע: הקדם מעשיך לחכמתך, הקדם קיום מצוות והנהגה יום-יומית ללימוד התורה. רש"י (ורשב"ם וחזקוני, האסכולה הצרפתית-אשכנזית?) שמקדימים את "נעשה ונשמע" לפני מתן תורה, יעצימו מאמר זה עוד יותר לכיוון העשייה! גם ביום-יום תמיד קודם תעשה ואח"כ תנסה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד. כמו שעשית במעמד הר סיני. ואילו חכמי האסכולה הספרדית יגידו שאין להגזים בשבח הבערות וחוסר הידע. נעשה ונשמע, הקדמת המעשה לחכמה, היא כאשר יש כבר איזו חכמה וידע בסיסיים, אחרי "ואלה המשפטים" – אחרי "הספר". שהרי ללא ידע בסיסי איך תדע את המעשה אשר תעשה? עושים ע"ס ידע ראשוני ואח"כ לומדים ומשלימים עוד (המעשה עצמו ילמדך שצריך להשלים ידע, כפי שאירע [לגר שרצה להיות כהן גדול](#) – דברינו בפרשת במדבר). כך היו הדברים במעמד הר סיני וכך יש לנהוג ביום יום! מה גם שמשה כשמספר את הדברים בספר "ואלה הדברים" הופך את הסדר של נשמע ונעשה כפי שהערנו לעיל. ואם לא באנו למחלוקת אסכולת אשכנז מול ספרד, בשל רס"ג שנזכר באבן עזרא לעיל ש"מקלקל את השורה" ומצטרף לסיעת רש"י (נכון יותר ההפך), אולי באנו למחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא מי גדול ממי, [תלמוד או מעשה](#) (קידושין מ ע"ב), עליו כבר זכינו לדרוש בפרשת אהתחנן. ועד כאן דברינו. וכל הרוצה להעמיק ולפלפל עוד בעניין זה מוזמן לעשות זאת ובתנאי שימהר וישלח לנו מחשבותיו והגיגיו.